

آسیب شناسی حدیث

دکتر عبدالهادی مسعودی

تهران

۱۳۹۲

۴۸ الهیات (علوم قرآن و حدیث)

سرشناسه: مسعودی، عبدالهادی، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: آسیب‌شناسی حدیث / عبدالهادی مسعودی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ دانشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: دوازده، ۲۶۸ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۶۸۸. الهیات (علوم قرآن و حدیث)؛ ۴۸.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۸۸۳-۲ ۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Abd al-hadi Masoudy. The Pathology of Hadith.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۶۰-۲۶۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: علل الحدیث

شناسه افزوده: دانشگاه قرآن و حدیث.

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه

علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ / ۵ آ ۵ / م ۱۱۰ / ۳ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۲۶

شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۴۶۷۵۱

آسیب‌شناسی حدیث

حجة الاسلام والمسلمین دکتر عبدالهادی مسعودی (عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث)
سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و
دانشگاه قرآن و حدیث.

ویراستار: عذرا قبله‌ای

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشنده‌گان و عوامل توزیع مجاز

به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران یا مؤلف، نشر یا
پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان ابوریحان، شماره ۱۰۷ و ۱۰۹، تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰، نمابر:

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

۶۶۴۰۵۶۷۸

مراکز پخش: شهرری، جنب حرم مطهر حضرت عبدالعظیم (ع)، دانشگاه قرآن و حدیث، تلفن: ۵۵۹۵۲۵۲۴،

www.hadith.ac.ir

info@hadith.ac.ir

نمابر: ۵۵۹۵۲۳۸۵

پیام پژوهش

نیاز گسترده دانشگاهها به منابع و متون درسی، به ویژه در رشته‌های علوم انسانی و محدود بودن امکانات مراکز علمی و پژوهشی که خود را موظف به پاسخگویی به این نیازها می‌دانند، ایجاب می‌کند امکانات موجود با همکاری دانشگاهها و مراکز پژوهشی در مسیر اهداف مشترک به خدمت گرفته شود تا افزون بر ارتقای کیفی و کمی منابع درسی از دوباره کاری جلوگیری به عمل آید.

به همین منظور، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و دانشگاه قرآن و حدیث، دوازدهمین کار مشترک خود را با انتشار کتاب آسیب‌شناسی حدیث به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

این کتاب برای دانشجویان رشته علوم قرآن و حدیث در مقطع کارشناسی ارشد با گرایش تفسیر اثری، تفسیر روایی و نهج البلاغه به عنوان منبع اصلی درس «آسیب‌شناسی حدیث» و همچنین منبع قابل استفاده دروس «بررسی آفت‌ها و آسیب‌شناسی حدیث» و «فقه الحدیث» با تأکید بر نهج البلاغه در مقطع دکتری تدوین شده است. امید است سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیش‌گفتار
۳	اهداف درس
۳	پرسش‌های نخستین
۳	مفهوم و اهمیت آسیب‌شناسی
۶	پیشینه آسیب‌شناسی
۱۲	دسته‌بندی آسیب‌ها
۱۴	ماده پژوهش
۱۴	الف) مرحله صدور حدیث
۱۵	ب) مرحله نقل حدیث
۱۵	پژوهش
۱۵	الف) روش پژوهش
۱۶	ب) پژوهشگر
۱۶	چکیده
۱۷	پرسش و پژوهش
۲۰	بخش نخست: آسیب‌های ماده پژوهش
۲۰	درآمد
۲۳	اهداف درس
۲۳	۱. بیان تدریجی
۲۶	راه حل آسیب

۲۶	نمونه
۲۸	۲. نسخ
۲۹	مفهوم و زمینه نسخ
۲۹	دلیل وجود نسخ
۳۲	آسیب نسخ و راه حل آن
۳۳	نمونه
۳۴	چکیده
۳۵	پرسش و پژوهش
۳۶	اهداف درس
۳۶۰	۳. تقیه
۳۶	مفهوم و زمینه تقیه
۳۷	پیشینه تقیه
۳۸	شرط و مرز تقیه
۴۰	گستره وقوع تقیه
۴۱	آثار تقیه
۴۲	نمونه‌ها
۴۷	راه حل کشف روایات تقیه‌ای
۴۹	۴. توریه
۴۹	مفهوم توریه
۵۱	نمونه
۵۲	چکیده
۵۲	پرسش و پژوهش
۵۳	فصل دوم: آسیب‌های مرحله نقل حدیث
۵۳	درس چهارم: تصحیف، تحریف و قلب
۵۳	اهداف درس
۵۳	۵. تصحیف
۵۳	تعریف تصحیف
۵۴	زمینه تصحیف
۵۵	گونه‌ها و نمونه‌ها
۵۷	تصحیف‌های رایج در سند

۵۷	نمونه‌های تصحیف در متن
۵۸	راه حل تصحیف
۵۹	۶. تحریف
۵۹	تعریف تحریف
۶۰	تحریف متن
۶۱	تحریف سند
۶۲	۷. قلب
۶۲	تعریف قلب
۶۳	گونه‌ها و نمونه‌ها
۶۴	راه حل تحریف و قلب
۶۵	چکیده
۶۶	پرسش و پژوهش

درس پنجم: درج، سقط و اضطراب

۶۸	اهداف درس
۶۸	۸. درج
۶۸	تعریف درج
۶۸	نمونه‌ها
۷۲	درج در سند
۷۳	درج نسخه بدل
۷۳	۹. سقط
۷۳	تعریف و نمونه
۷۵	۱۰. اضطراب
۷۵	تعریف اضطراب
۷۶	اضطراب متنی
۷۸	اضطراب سندی
۷۹	راه حل کلی
۸۰	چکیده
۸۱	پرسش و پژوهش

درس ششم: تقطیع و اختصار

۸۲	اهداف درس
۸۲	۱۱. تقطیع

۸۲	تعریف تقطیع
۸۳	زمینه تقطیع
۸۴	جواز تقطیع و شرط آن
۸۵	تقطیع ناخواسته
۸۶	زیان‌های تقطیع نادرست
۸۷	نمونه
۸۸	راه حل تقطیع
۸۸	۱۲. اختصار
۸۸	تعریف و راه حل
۸۹	نمونه‌ها
۹۳	چکیده
۹۴	پرسش و پژوهش

درس هفتم: نقل معنا، آهنگ سخن

۹۵	اهداف درس
۹۵	۱۳. نقل معنا
۹۵	مفهوم و جواز نقل معنا
۹۶	نتیجه نقل معنا
۹۸	گستره نقل معنا
۱۰۱	آسیب‌های محتمل
۱۰۲	آسیب‌های پیش آمده
۱۰۵	۱۴. آهنگ سخن
۱۰۵	زمینه آسیب
۱۰۷	نمونه‌ها
۱۱۱	چکیده
۱۱۲	پرسش و پژوهش

درس هشتم: وضع و دسّ حدیث

۱۱۳	اهداف درس
۱۱۳	۱۵. حدیث‌سازی
۱۱۳	معنای وضع
۱۱۴	شیوه‌های وضع
۱۱۸	دسّ و تخلیط

۱۱۹	آسیب‌های ناشی از وضع
۱۲۳	راه رویارویی
۱۲۵	چکیده
۱۲۵	پرسش و پژوهش

درس نهم: آسیب‌های سندی

۱۲۷	اهداف درس
۱۲۷	۱۶. آسیب‌های ویژه سند
۱۲۷	سستی حلقه‌های سند
۱۲۸	گسست حلقه‌های سند
۱۳۲	راه حل رجالی
۱۳۳	راه حل فقه الحدیثی
۱۳۶	چکیده
۱۳۷	پرسش و پژوهش

بخش دوم: آسیب‌های پژوهش

۱۴۰	درآمد
-----	-------

فصل اول: آسیب‌های روش پژوهش

درس دهم: تتبع ناقص، برخورد گزینشی

۱۴۱	اهداف درس
۱۴۱	۱۷. تتبع ناقص
۱۴۲	نمونه
۱۴۵	توجه به رفتار و سیره
۱۴۷	راه حل آسیب
۱۴۸	۱۸. برخورد گزینشی
۱۴۸	مفهوم و زمینه
۱۴۸	زمینه اول: احادیث ضعیف السند
۱۵۰	زمینه دوم: احادیث متعارض
۱۵۲	زمینه سوم: احادیث دیگر فرقه‌ها
۱۵۲	چکیده
۱۵۳	پرسش و پژوهش

درس یازدهم: چند معنایی

۱۵۴	اهداف درس
۱۵۴	۱۹. چند معنایی
۱۵۵	الف) چند معنایی ماده
۱۵۶	ب) اشتراك در هيثت
۱۶۰	ج) همراهی حروف
۱۶۴	د) ابواب مزید
۱۶۴	راه حل آسیب
۱۶۴	چکیده
۱۶۵	پرسش و پژوهش

درس دوازدهم: فارسی زدگی، خلط لغت و اصطلاح

۱۶۶	اهداف درس
۱۶۶	۲۰. فارسی زدگی
۱۷۱	چند معنایی و فارسی زدگی
۱۷۴	۲۱. خلط لغت و اصطلاح
۱۷۴	الف) نشان دادن معنای اصطلاحی به جای معنای لغوی
۱۷۸	ب) نشان دادن معنای لغوی به جای معنای اصطلاحی
۱۸۱	راه حل آسیب
۱۸۲	چکیده
۱۸۲	پرسش و پژوهش

درس سیزدهم: دگرگونی زبان، بیان مجازی

۱۸۳	اهداف درس
۱۸۳	۲۲. تحول زبان
۱۸۳	تغییر معنای واژه
۱۸۴	نمونه‌ها
۱۸۶	تغییر بار ارزشی
۱۸۶	نمونه
۱۹۰	راه حل آسیب
۱۹۰	۲۳. بیان مجازی
۱۹۱	دلیل کاربرد مجاز

نمونه

۱۹۲

تصویر خیالی

۱۹۳

راه حل آسیب

۱۹۴

چکیده

۱۹۵

پرسش و پژوهش

۱۹۵

درس چهاردهم: خلط تطبیق با تفسیر، جمود و تعدی

اهداف درس

۱۹۷

۳۴. خلط «جری و تطبیق» با «تفسیر»

۱۹۷

مفهوم و زمینه

۱۹۷

نمونه

۲۰۰

۲۵. جمود

۲۰۲

مفهوم و زمینه

۲۰۲

نمونه‌ها

۲۰۳

۲۶. تعدی نابجا

۲۰۶

مفهوم تعدی

۲۰۶

نمونه‌ها

۲۰۷

چکیده

۲۰۹

پرسش و پژوهش

۲۱۰

فصل دوم: آسیب‌های پژوهشگر

درس پانزدهم: دخالت خواسته‌ها و دانسته‌ها

اهداف درس

۲۱۱

۲۷. اثرپذیری از خواسته‌ها

۲۱۱

مفهوم و زمینه

۲۱۱

نمونه‌ها

۲۱۳

اندازه اثرگذاری تمایلات

۲۱۵

راه حل آسیب

۲۱۶

۲۸. دخالت دانسته‌های پیشین

۲۱۸

مفهوم و زمینه

۲۱۸

نمونه

۲۲۰

پیش‌فرض‌های مقبول

۲۲۱

راه حل آسیب
چکیده
پرسش و پژوهش

درس شانزدهم: ساده‌انگاری، اخباریگری

اهداف درس

۲۹. ساده‌انگاری

مفهوم و زمینه

وجود احادیث مشکل

سخنان بزرگان

لایه‌های معنایی

نمونه‌ها

۳۰. اخباریگری

مفهوم و زمینه

نمونه‌ها

چکیده

پرسش و پژوهش

درس هفدهم: آسیب‌شناسی نقد حدیث

اهداف درس

عوامل آسیب‌زا

الف) فهم ناتمام

ب) شتاب‌زدگی

نمونه‌ها

ج) تمایلات پژوهشگر

نمونه‌ها

چکیده

پرسش و پژوهش

کتابنامه

پیش گفتار

حدیث، همراه همسنگی قرآن و میراث گران سنگ پیشوایان اسلام، با وجود همه هجوم‌ها، محدودیت‌ها و مخالفت‌ها، مانده و بالیده است. حدیث در دو راهی‌های تردید و کژراهه‌های گمراهی، یاریگر انسان‌های رهجو و حق‌پو بوده و در عرصه هدایت انسان خوش درخشیده است؛ اما، مانند بسیاری از اشیاء گران‌بهای دیگر، در طول حیات تابناک خود، دچار آسیب‌هایی پیدا و نهان، گشته است. از این رو، بهره‌گیری از این گوهر درخشان، نیازمند زدودن آسیب‌های دامن‌گیر آن و پژوهش‌های مرتبط است و همان گونه که دقت در شیوه دریافت و فهم حدیث ضرور است، کشف محدودیت‌های حاکم بر فضای حدیث و آسیب‌های رسیده به حدیث و نیز حدیث‌پژوهی لازم است.

«آسیب‌شناسی حدیث»، عنوانی برای بررسی این موضوع و حلقه‌ای برای تکمیل «روش فهم حدیث» است. این جانب و برخی از همکاران گرامی، بر پایه تدریس مکرر فقه‌الحدیث، چنین احساس کردیم که نیاز است آسیب‌های مرحله نقل، فهم و حتی نقد حدیث در هر پژوهش حدیثی به شکل مستقل، بررسی و عرضه شود و خطای شیوه‌های تعامل با حدیث، شناسایی و در صورت امکان، راه حل آنها ارائه گردد. آنچه در کتاب حاضر می‌آید، تلاشی به منظور برآوردن همین هدف، و حاصل تدریس‌های مکرر و گفت‌وگوهای نقادانه این جانب با حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمد کاظم طباطبائی، استاد بزرگوار دانشگاه قرآن و حدیث و رئیس پژوهشکده علوم و معارف حدیث است. مزاور است از راهنمایی‌های ایشان و نیز ریاست محترم دانشکده، حضرت آیت‌الله محمدی ری‌شهری و حجت‌الاسلام سید حمید حسینی، بنیان‌گذار مرکز آموزش‌های الکترونیکی حدیث، که مشوقان و زمینه‌سازان به انجام رسیدن این تلاش علمی هستند، تشکر کنم و

همچنین از روحانی عزیز، مهدی کمانی، دانش‌آموخته و آموزشیار دانشکده علوم حدیث که به تألیف کتاب یاری رسانده و نیز جناب بهرامی خشنودی که ویرایش اولیه را به عهده داشته و مدرّسان برجسته دانشگاه قرآن و حدیث مانند استاد احمد غلامعلی و استاد عباس پسندیده که طی تدریس‌های مکررشان تذکرات سودمندی در اختیار بنده نهادند^۱ و دیگر همکاران گرامی، مانند آقای ابوالمعالی، ابراهیمی و خانم عزیزاده یاد و قدردانی نمایم. افزون بر این، وظیفه خود می‌دانم که از سازمان «سمت» و ناظران عالم و ویراستاران فرهیخته آن و سایر همکاران و مدیران این سازمان بزرگ و خدمتگزار و مسئولان دلسوز دانشگاه قرآن و حدیث سپاسگزاری کنم.

از خداوند بزرگ می‌خواهم همه دست‌اندرکاران این تلاش را در سایه‌سار رحمتش و در زمره شفاعت‌شدگان پیامبر و اهل بیت معصومش - علیهم‌السلام - درآورد. درود و سلام خدا، پیوسته و همواره بر ایشان باد.

عبدالهادی مسعودی
بهار ۱۳۹۲

۱. از جمله تأکید بر دادن تکلیف‌های پژوهشی براساس پرسش و پژوهش‌های پایانی هر درس، زیرا فقه‌الحديث، دانشی مهارتی و نیازمند مطالعه و تمرین هم‌زمان است و نیز واگذاری مطالعه برخی درس‌ها، مانند «آسیب‌های سندی» و «خلط تفسیر و تطبیق» به دانشجویان و تدریس عمیق‌تر بخش «آسیب‌های پژوهشگر».